

ارائه مدل ارزش مبنا به جهت کاربری ارزش‌های میراث معماری در اتخاذ

شیوه‌های حفاظت مطالعه موردی: مجموعه میراث جهانی تخت سلیمان*

مظفر عباس‌زاده** اصغر محمدمرادی*** آتش‌سا امیرکبیریان**** معصومه آیشم*****
الناز سلطان احمدی*****

چکیده

ارزش‌های میراث فرهنگی را می‌توان کلیدواژه جامعه معاصر در رابطه با مداخلات حفاظت از میراث فرهنگی نامید؛ به طوری که امروزه نقش ارزش در حوزه‌های مختلف میراث، به خصوص میراث معماری، از جمله مهم‌ترین مسائلی است که رویکردهای حفاظت را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در کنار مفهوم ارزش و در ارتباط با آن، مفهوم حفاظت مطرح است؛ مفهومی که قدمت آن به بلندای فرهنگ و تمدن بشری است. نظر به وجود تعدد و تنوع بین ارزش‌ها و تفاوت‌های بین جوامع در این رابطه، حفاظت از ارزش‌ها نیازمند شناخت درست و متناسب با جامعه هدف بوده و بدون توجه به این موضوع، امکان حفاظت صحیح محقق نخواهد شد. این پژوهش برای یافتن پاسخ به این سؤال که "چه رابطه‌ای بین ارزش‌های نهفته در میراث معماری ایران و شیوه‌های حفاظت از آن وجود دارد؟"، انجام شده و با این فرض که رابطه‌ای مستحکم بین شیوه‌های حفاظت و ارزش‌های میراث معماری برقرار است، تلاش دارد نسبت به بررسی و معرفی گونه‌های مختلف ارزش‌های میراث و شیوه‌های حفاظت اقدام نماید. هدف اصلی پژوهش، دست یافتن به مدلی است تا بر اساس آن بتواند بر مبنای ارزش‌های موجود در میراث، روش یا روش‌های متناسب حفاظت را اتخاذ کند. این مدل که با عنوان "مدل سه بخشی ارزش محور" معرفی می‌شود، ضمن ایجاد شرایط لازم برای استحصال و ارزیابی و اولویت‌بندی ارزش‌های مختلف میراث، امکان کاربری ارزش‌ها جهت اتخاذ روش‌های متناسب حفاظت را نیز فراهم می‌کند. به جهت آزمون، این مدل در مجموعه میراث جهانی تخت سلیمان به کار گرفته شده است. بهره‌گیری از این مدل می‌تواند بستر مناسبی در راستای تدوین منشور حفاظت معماری و شهرسازی در ایران فراهم آورد. نوع پژوهش حاضر، بنیادی-عملی و شیوه گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و اسنادی است.

کلیدواژه‌ها: ارزش، حفاظت، میراث معماری، مدل سه بخشی ارزش محور، شیوه‌های حفاظت

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان «نقش ارزش‌های میراث معماری در حفاظت و مرمت؛ مطالعه موردی: مجموعه میراث جهانی تخت سلیمان» به راهنمایی دکتر اصغر محمدمرادی و دکتر محسن فیضی در دانشگاه علم و صنعت ایران می‌باشد.

mo.abbaszadeh@urmia.ac.ir

** استادیار، دانشکده معماری، شهرسازی و هنر، دانشگاه ارومیه (نویسنده مسئول).

m_moradi@iust.ac.ir

*** استاد، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران.

m_moradi@iust.ac.ir

**** کارشناس ارشد، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران.

m.ayashm@tabriziau.ac.ir

***** دانشجوی دکتری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

esoltanahmadi@yahoo.com

***** کارشناس ارشد، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

مقدمه

آثار تاریخی به‌جا مانده از گذشته هر سرزمین، نماد و سمبلی از هویت فرهنگی و تمدن غنی اجداد آن است که هر آینه به زندگی امروز ملت معنا می‌بخشد و موجبات تفاخر و عزت آن را فراهم می‌آورد. بدین سبب، هر کوششی در راستای بازنمایی و حفظ آن، در اصل کمکی به بقای فرهنگ و سنت‌های کهن یک سرزمین است. با توجه به این مهم، در این پژوهش هدف بر این است تا با بهره‌گیری از مبانی مطرح‌شده در حوزه ارزش، حفاظت و چگونگی استحصال ارزش‌ها در راستای حفاظت از میراث معماری، به تدوین مدلی جهت اتخاذ روش‌های حفاظتی بر پایه ارزش‌های موجود در هر مجموعه با ارزش و کهن پرداخته شود. در راستای سؤال و هدف پژوهش که مبتنی بر "چگونگی تأثیر و تأثر ارزش بر اتخاذ روش‌های حفاظتی" بوده، در بخش چارچوب نظری، سه محور مورد مطالعه قرار گرفته است؛ در بخش اول، چگونگی استحصال ارزش‌های میراث معماری، در بخش دوم، چگونگی اولویت‌بندی و ارزیابی ارزش‌های میراث معماری و در بخش سوم، کاربست ارزش‌های میراث معماری در اتخاذ روش‌های حفاظتی مطرح شده و در نهایت، به ارائه مدل سه بخشی در راستای اتخاذ شیوه‌های حفاظتی مبتنی بر ارزش‌های متصور در مجموعه‌های تاریخی و با ارزش پرداخته شده است.^۱ به جهت تبیین مدل به‌صورت اختصار، این مدل در مجموعه میراث جهانی تخت سلیمان مورد آزمون قرار گرفت؛ اما به‌واسطه محدودیت حجم مقاله، امکان ارائه کلیه فرآیند کاربست مدل و جداول مرتبط با آن میسر نشد. نوع پژوهش حاضر، بنیادی-عملی و شیوه گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و اسنادی است.

پیشینه تحقیق

پیشینه پژوهش حاضر را نیز می‌توان در دو بخش جداگانه مورد بررسی و ارزیابی قرار داد؛ بخش اول، در رابطه با مفهوم ارزش و حفاظت، رویکردها و شیوه‌های رایج در این حوزه بوده و بخش دوم پیشینه، نیز به مدل‌سازی‌های ارائه‌شده در تحقیقات پیشین پرداخته است. در خصوص بخش اول، می‌توان به کتابچه‌ای با عنوان "مقدمه‌ای کوتاه بر حفاظت از دارایی‌های فرهنگی" (Feilden, 1979) اشاره نمود. فیلدن برای مفهوم حفاظت، هفت درجه را مطرح کرده و بیان می‌کند که اتخاذ این هفت درجه چه تأثیری در ارزش بافت‌ها و یا اشیاء می‌تواند داشته باشد. وی در کتاب خود، به چگونگی استحصال و اولویت‌بندی این ارزش‌ها و چگونگی وجود این رابطه بین ارزش‌های مجموعه تاریخی و روش‌های

حفاظتی به‌وضوح اشاره نمی‌کند. راندال در مقاله خود با عنوان "ارزیابی ارزش‌ها در برنامه‌ریزی حفاظتی: (موضوعات و گزیده‌های رویه‌ای)" (۲۰۰۲)، در باب حفاظت سخن می‌گوید. وی، حفاظت و مدیریت حفاظتی را تحت تأثیر ارزیابی کامل ارزش‌های متصور در میراث معماری می‌داند و همه ابعاد ارزشی را در این ارزیابی مد نظر قرار می‌دهد؛ اما در این خصوص، به ارائه مدلی کامل و کارآمد دست نمی‌یابد. فیلدن با همکاری یوکیلتو (۱۳۸۲) در مقاله‌ای با عنوان "ارزش‌گذاری به‌منظور حفاظت"، ابتدا به بررسی مفهوم میراث فرهنگی و میراث فرهنگی جهانی پرداخته و سپس نوع ارزش‌هایی که لزوم حفاظت و مرمت یک میراث را نشان می‌دهد، به تفصیل مورد بررسی و بحث قرار داده‌اند. در کنار مقالات منتشرشده، مؤسسه‌ای با نام گتی در حوزه ارزش‌های میراث معماری و شهرسازی، حفاظت، ارزیابی و مدیریت مجموعه‌های با ارزش، کتابچه‌هایی را به‌صورت الکترونیک در فضای مجازی منتشر کرده که مقالات بسیار با ارزشی را در این حوزه معرفی می‌نمایند. تیلور با همکاری کسر در مقاله‌ای با عنوان "بازنمایی و مداخله: رابطه هم‌زیستی حفاظت و ارزش" (۲۰۰۸)، به بررسی مفهوم ارزش و حفاظت و تأثیر نوع ارزش‌ها در گزینش رویکرد حفاظتی می‌پردازند. با توجه به مفاهیم و تعاریف گفته‌شده توسط این نظریه‌پرداز، انجام عمل حفاظت باید با شناخت کامل ارزش‌های بافت و یا شیء همراه باشد. مطالعه مقاله وی، در زمینه پیشبرد اصول مبانی نظری می‌تواند کمک شایانی را ارائه کند. در بین نظریه‌پردازان و محققان ایرانی نیز می‌توان به کتاب حجت (۱۳۸۰) تحت عنوان "میراث فرهنگی در ایران، سیاست‌ها برای یک کشور اسلامی" اشاره نمود. در این کتاب نیز به بررسی مفهوم ارزش پرداخته شده و سعی شده است این مفهوم در این کشور اسلامی در راستای حفاظت از میراث معماری و شهرسازی به‌کار برده شود. در مقاله "حفاظت از بناهای تاریخی" نوشته آیت‌الله‌زاده شیرازی (۱۳۸۲)، به بررسی مفهوم حفاظت در جهت جلوگیری از زوال بناهای ارزشمند پرداخته شده است. وی در این مقاله، در راستای تبیین مفهوم حفاظت گام بر می‌دارد. آیت‌الله‌زاده شیرازی، انجام مداخله را تحت لوای اولویت‌بندی ارزش‌ها و تأثیرگذاری آنها در رفتار مطرح می‌کند و با این تعریف، به وجود رابطه بین این دو مفهوم اشاره می‌کند. مظفر عباس‌زاده و همکاران در مقاله‌ای با عنوان "Specifying the Relation between the Concept of Value and Conservation in Cultural Heritage" (۲۰۱۶)، به تبیین چگونگی و کم و کیف

روش تحقیق

تبیین روش پژوهش را می‌توان مهم‌ترین گام در راستای پیشبرد صحیح اهداف تحقیق عنوان نمود. روش‌ها و گونه‌بندی‌های متعددی در این حوزه ارائه شده، اما می‌توان یکی از پرکاربردترین گونه‌های تعیین روش پژوهش را "گونه‌بندی بر اساس هدف" عنوان کرد. بر همین اساس و طبق اهداف و سؤالات، روش پژوهش حاضر، بنیادی-عملی است. راهبرد استفاده‌شده، راهبرد تفسیرگرایی و استدلال منطقی بوده و روش گردآوری اطلاعات نیز کتابخانه‌ای و اسنادی است. با توجه به نوع تحقیق و راهبرد آن، مقاله حاضر را می‌توان از جمله مقالات کیفی نامید. فرآیند پژوهش را می‌توان این‌گونه تصور کرد؛ ابتدا به بررسی مفهوم ارزش و تأثیر آن در فرآیند حفاظت از میراث معماری پرداخته شده، سپس مطالبی در راستای ارزیابی و چگونگی ارائه مدل مطرح شده و در پایان با توجه به پیشینه پژوهش، مدل‌های پیشین و گونه‌بندی‌های متنوع موجود در این حوزه، مدل نهایی اتخاذ شیوه‌های حفاظتی بر اساس ارزش‌های نمودیافته در مجموعه‌های تاریخی، ارائه شده است. در تصویر ۱، فرآیند پژوهش آورده شده است.

چارچوب نظری

استحصال ارزش‌های میراث معماری

واژه ارزش در حوزه‌های گوناگونی مطرح شده و به تبع آن در هر حوزه، تعریفی مشخص و خاص از آن ارائه شده است و این تعاریف، ناشی از نیاز هر حوزه و ضرورت پژوهش انجام گرفته‌اند. یکی از حوزه‌های مهمی که مفهوم ارزش در آن وارد شده، حوزه میراث فرهنگی است. امروزه مفهوم ارزش و ارزش‌مداری در حوزه میراث فرهنگی، از مهم‌ترین مؤلفه‌های مواجهه با آثار است؛ «آثاری که به‌عنوان میراث فرهنگی به‌دست ما رسیده است، به‌واسطه ارزش ذاتی یا جوهری خود و یا ارزشی که از طرف جامعه در طول زمان به آنها تعلق گرفته است واجد اهمیت و اعتبار می‌شود. آنچه امروز به‌عنوان میراث فرهنگی در اختیار ما قرار گرفته، امانتی است که باید ضمن حفظ ارزش‌ها با بهترین کیفیت و یافتن قابلیت مشارکت در زندگی معاصر، در اختیار آیندگان و نسل‌های بعد قرار گیرد» (فدایی‌نژاد، ۱۳۹۱). همان‌طور که قبلاً نیز مورد اشاره قرار گرفت، مفهوم ارزش در حوزه‌های متنوعی وارد شده و در هر حوزه به‌تبع نیاز حوزه و خاصه پژوهش، گونه‌بندی متفاوتی را به‌نمایش گذاشته؛ این امر، حاکی از منعطف بودن این واژه است. در جدول ۱، دسته‌بندی‌های متنوع ارائه‌شده از این مفهوم نشان داده شده‌اند.

رابطه بین مفهوم ارزش و حفاظت، با استفاده از اسناد بین‌المللی و نظریه‌پردازان این حوزه و شکل‌گیری رابطه پرداخته‌اند. چگونگی دگردیسی مفهوم حفاظت در طول زمان و ابعاد توجه به مفهوم ارزش در اسناد بین‌المللی، از جمله موارد مهم دیگری هستند که در این پژوهش به آنها اشاره شده‌اند. مقالات و پژوهش‌های دیگر که در این حوزه می‌توان به آنها استناد نمود شامل تیلور (۲۰۱۵)، ولز (۲۰۰۹) و (۲۰۱۰)، اورمی و همکاران (۲۰۰۰) و کتاب فیلدن و یوکیلتو در خصوص راهنمای مدیریت محوطه‌های میراث جهانی (۱۳۸۶) نیز است.

در بخش دوم پیشینه پژوهش، می‌توان به بررسی مدل‌های ارائه‌شده در این حوزه پرداخت. در این بخش به‌صورت کلی، به ارائه برخی از آنها پرداخته شده و در مبانی نظری پژوهش بخش مدل‌سازی نهایی، به‌طور کامل این مدل‌ها مورد بررسی قرار گرفته‌اند. اورمی و همکاران (۲۰۰۰) در قالب متن گزارش پژوهش کتابی تحت عنوان "ارزش‌ها و حفاظت از میراث"، مدلی با هدف ارائه مراحل مختلف فعالیت بر روی منابع میراث از زمان شناسایی تا مداخلات حفاظتی را به‌نمایش می‌گذارند و در نهایت می‌توان به روش ارائه‌شده توسط محقق داخلی در مقاله‌ای تحت عنوان "ارزش و ارتباط آن با رویکرد مداخله در آثار فرهنگی-تاریخی در راستای دست یافتن به رابطه بین ارزش و حفاظت" اشاره نمود. در این روش، تلاش شده رابطه مستقیم بین ارزش‌های میراث رویکردهای حفاظت ایجاد شود؛ به‌طوری که این امکان را فراهم کند تا بتوان این رابطه را به‌نوعی مدیریت کرد. این مدل که از درون مطالعات پایه برای ثبت آثار، خارج شده، طیفی از ارزش‌های میراث در ارتباط با ارزش‌های جهانی، ملی، منطقه‌ای، فرهنگی، تاریخی و اقتصادی را در یک فرآیند در کنار هم مورد ارزیابی قرار داده؛ به‌طوری که ماحصل آن، منجر به دو رویکرد کلی در راستای حفاظت می‌شود. پژوهش‌های دیگری نیز در این حوزه منتشر شده که به ارائه مدل و روشی در خصوص شیوه‌های حفاظتی و فرآیند و چرخه حفاظت پرداخته‌اند؛ در این خصوص، می‌توان به این مطالعات اشاره نمود؛ مامبریانی (۲۰۱۴)، راندال (۲۰۰۲)، ترولی (۲۰۰۵) و حجت (۱۳۸۰). با توجه به مدل‌های ارائه‌شده در رابطه با ارزش و تأثیر آن در فرآیند حفاظت از میراث معماری و شهرسازی، می‌توان به فقدان وجود مدلی یکپارچه و منسجم که بتواند بر اساس ارزش‌های متصورشده در مجموعه‌های تاریخی به اتخاذ شیوه متناسب بپردازد، به‌وضوح اشاره کرد. در این پژوهش، سعی بر این است تا بر اساس مطالعات پیشین، به ارائه یک مدل جامع در خصوص اتخاذ شیوه‌های حفاظتی ارزش‌محور پرداخته شود.

تصویر ۱. فرآیند پژوهش (نگارندگان)

جدول ۱. دسته‌بندی متنوع ارائه‌شده از مفهوم ارزش در حوزه میراث معماری

افراد	ارزش‌ها	مفهوم و زیرارزش‌ها
آیس ریگل	ارزش امروزی	هنری نسبی / تاریخی / هنری / کاربردی
	ارزش یادبودی	یادبودی مورد نظر / تاریخی / قدمتی (Riegl, 1996)
برنارد فیلدن	ارزش احساسی	اعجاب / هویت / تداوم / روحانی و نمادین
	ارزش فرهنگی - تربیتی	اسنادی / تاریخی / باستان‌شناختی - قدمت / زیبایی‌شناختی و نمادین / معماری / فضای شهری - بوم‌شناختی / علمی و تکنولوژی
	ارزش کاربردی	ارزش کارکردی / ارزش اقتصادی / ارزش اجتماعی / ارزش آموزشی / ارزش قومی و سیاسی (Feilden, 2003)
راندال ماسون	ارزش اجتماعی - فرهنگی	هسته اصلی ارزش‌های حفاظتی که به یک شیء، بنا یا مکان ضمیمه شده و حفظ مفهوم آن برای مردم یا گروه‌های اجتماعی، در ارتباط با زیبایی، قدمت، هنر و پیوند آن با افراد یا وقایع مهم و نقش آن در وابستگی فرهنگی است. ارزش تاریخی / ارزش فرهنگی - نمادی / ارزش اجتماعی / ارزش روحانی - مذهبی / ارزش زیبایی‌شناسی
	ارزش اقتصادی	یکی از مهم‌ترین راه‌های شناخت جامعه، ارزیابی و تصمیم‌گیری در مورد ارزش نسبی اشیا، بناها و مکان‌ها است. ارزش کاربردی / ارزش غیر کاربردی / ارزش موجودیت / ارزش اختیاری / ارزش میراثی (Randall, 2002)
فیلدن و یوکیلتو	ارزش فرهنگی	این ارزش‌ها شخص‌گرایانه بوده و حدود علاقه مردم را به موضوع، محیط و تفسیر شاخصه‌های فرهنگی طبیعی و توسعه سیاست‌های اجرایی نشان می‌دهد. ارزش هویت / ارزش فنی یا هنری نسبی / ارزش نادر بودن
	ارزش اجتماعی - اقتصادی معاصر	ارزش‌های کاربردی مربوط به جامعه امروزی و زیرساخت‌های سیاسی و اقتصادی - اجتماعی هستند. ارزش اقتصادی / ارزش کارکردی / ارزش آموزشی / ارزش اجتماعی / ارزش سیاسی (فیلدن و یوکیلتو، ۱۳۸۲)

ادامه جدول ۱. دسته‌بندی متنوع ارائه‌شده از مفهوم ارزش در حوزه میراث معماری

افراد	ارزش‌ها	مفهوم و زیرارزش‌ها
Eduardo Rojas	ارزش اقتصادی	ارزش کاربردی
		ارزش‌های با کاربرد غیرمستقیم (ارزش مصرفی، ارزش غیرمصرفی)، ارزش‌های با کاربرد غیرمستقیم
	ارزش اجتماعی-فرهنگی	ارزش‌های وجودی، ارزش‌های میراثی، ارزش‌های انسانی
Jeremy Wells	ارزش موضوعی	ارزش تاریخی/ارزش اطلاعاتی/ارزش هنری/ارزش یگانگی (ندرت)
	ارزش تجربی	ارزش قدمت/ارزش تازگی/ارزش مکانی/ارزش الحاقی
	ارزش اجتماعی-فرهنگی	ارزش نمادین/ارزش فنی/ارزش آموزشی/ارزش تفریحی/ارزش مذهبی (حسی)/ارزش کاربردی/ارزش هویتی/ارزش‌های الحاقی فرهنگی (wells, 2009)
David Throsby	ارزش زیباشناختی	زیبایی، چگونگی ترکیب اجزا
	ارزش معنوی	ادراک، روشننگری، بصیرت و درون‌بینی
	ارزش اجتماعی	تعاملات، هویت و احساس آن
	ارزش تاریخی	ارتباط با گذشته
	ارزش نمادین	اشیا به‌مثابه منابع انتقال مفاهیم و معانی (Throsby, 2000)
حناچی و پورسراجیان	ارزش تاریخی	ارزش‌های تاریخی حاصل از فرآیند ساخت اثر- ارزش‌های تاریخی تجدیدناپذیر و منحصر به فرد
	ارزش فرهنگی	ارزش اعتقادی/ارزش هویتی/ارزش ناشی از قدمت/ارزش تداوم خاطرات جمعی/ارزش وحدت در عین تنوع
	ارزش روز	ارزش اقتصادی و تجاری/ارزش عملکردی/ارزش مقطعی (حناچی و پورسراجیان، ۱۳۹۱)
مهدی حجت	ارزش احساسی	ارزش‌های زیباشناختی و نمادین، روحانی، اعجاب
	ارزش تاریخی	ارزش‌های تداوم فرهنگی، هویت، قدمت و ندرت، ارزش‌های معمارانه، محیط شهری، محیط طبیعی
	ارزش علمی	ارزش‌های بوم‌شناختی، ارزش‌های اسنادی، ارزش‌های باستان‌شناختی (حجت، ۱۳۸۰)
محمد رضا رحیم‌زاده	ارزش تاریخی	فرآیند ساخت اثر، تجدیدناپذیر و یگانه
	ارزش فرهنگی	ارزش‌های اعتقادی، احساسی، هویتی
	ارزش روز	ارزش‌های اعتقادی، عملکردی، مقطعی (رحیم‌زاده و نجفی، ۱۳۸۸).
احد نژاد ابراهیمی	ارزش با ماهیت کاربردی	ارزش‌های کاربردی به بررسی کالبد بناها و تصویر ذهنی متخصصان و مردم عادی و برداشت‌های آنان و تاریخ می‌پردازند. زیرارزش: ارزش آموزشی/ارزش گردشگری/ارزش اقتصادی/ارزش فنی-ساختاری/ارزش تاریخی/ارزش هنری
	ارزش با ماهیت معنوی	ارزش‌هایی با جنبه‌های غیرمادی و معنوی که به شناخت انسان و ابعاد جسمانی و روحانی او می‌پردازند. زیرارزش: ارزش سیاسی/ارزش اجتماعی/ارزش عاطفی/ارزش فرهنگی/ارزش هویتی (نژاد ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۲)

(نگارندگان)

در این خصوص، می‌توان اشاره کرد که هر کدام از این دسته‌بندی‌ها با توجه به بستر مطالعاتی خود ارزشمند بوده و از طرفی دیگر، این نکته حائز اهمیت است که این دسته‌بندی‌ها جامع و مانع نبوده و صرفاً به عنوان نقطه آغاز در ارتباط با ارزش‌های میراث فرهنگی ارائه می‌شوند. تنوع دسته‌بندی‌های گوناگون در این حوزه را می‌توان در واقع نمادی از گستردگی در نوع نگاه دانست.

گونه‌بندی جدید ارزش‌های میراث معماری

آنچه در شناخت و بررسی ارزش‌های میراث فرهنگی بسیار مهم و اساسی بوده، شناخت ارزش‌های میراث، نشأت گرفته از فرهنگ‌های متفاوت، نیازهای جامعه مورد بررسی به عنوان مکانیسم اصلی، وضعیت جامعه، اعتقادات و اولویت‌های ذهنی افراد نسبت به این موضوع که از چه زاویه و نظرگاهی و با چه هدف و برنامه‌های پژوهشی مورد بررسی قرار گیرد، است. از طرفی دیگر، توانایی در درک این ارزش‌ها تا حدی بستگی به آن میزان از منابع اطلاعاتی درباره آن ارزش‌ها دارد که می‌تواند درک شده، صادق و درست باشد؛ اما در حالت کلی، وجود دو نوع ارزش ذاتی و ابزاری همواره در تمام دسته‌بندی‌ها مشهود است. در این پژوهش نیز با توجه به هدف و فرآیند تحقیق، به ارائه گونه جدیدی از ارزش‌ها در راستای حفاظت از میراث معماری پرداخته شده است. با در نظر داشتن دو دسته اصلی در حوزه ارزش؛ "ارزش‌های ذاتی و ارزش‌های ابزاری" و اهمیت ویژگی‌های منتسب به بستر تاریخی هم‌عرض با فرهنگ نشأت گرفته از زمینه اجتماع، می‌توان دسته‌بندی مرتبط با این پژوهش را در قالب سه دسته عنوان نمود؛ ارزش‌های تاریخی، ارزش‌های فرهنگی-اجتماعی و ارزش‌های روز؛ که ارزش‌های تاریخی ذیل عنوان ارزش‌های ذاتی و ارزش‌های فرهنگی-اجتماعی و ارزش‌های روز ذیل عنوان ارزش‌های ابزاری قرار داده می‌شوند. در جدول ۲، تعاریف هر گونه ارزشی و زیرارزش‌ها عنوان شده‌اند.

ارزش‌های میراث فرهنگی هر جامعه‌ای بدون توجه به نظام ارزشی آن جامعه، قابل تعریف نیست و عدم توجه به این مهم، جریان شناخت ارزش‌ها را مخدوش خواهد کرد. آنچه مشخص است این است که به واسطه افراد، گروه‌ها، فرهنگ‌ها، باورها و جوامع، برداشت‌های متفاوتی از ارزش‌ها و ویژگی‌های آنها در مواجهه با میراث فرهنگی وجود دارند. برخی، ارزش‌های میراث را صرفاً در ارتباط با درک آن از طرف جامعه هدف تعریف کرده و به نسبی بودن آن باور دارند؛ در حالی که گروهی، ارزش‌ها را ذاتی میراث می‌دانند. در این میان، اکثریت نظریه‌ها بر نسبی و ذاتی بودن ارزش‌ها استوار

هستند. این تفاوت‌ها، عمدتاً ناشی از تنوع فرهنگی و بسته به وضعیت جامعه و اولویت‌های ذهنی آنها هستند؛ به طوری که موجب ارائه دسته‌بندی‌های گوناگون از این مفهوم شده‌اند. هم‌چنین با توجه به هدف و نوع پژوهش و مقتضیات هر حوزه، نیاز به طرح دسته‌بندی‌های متفاوتی بوده است؛ اما به‌رغم تنوع در دسته‌بندی‌ها، شاهد شباهت‌های بسیاری نیز می‌توان بود.

اولویت‌بندی و ارزیابی ارزش‌های میراث معماری

ضرورت اولویت‌بندی و ارزیابی

در لغت‌نامه دهخدا، اولویت از نظر لغوی، به معنای برتری، رجحان، تفوق، افضلیت، سبقت و تقدم است. اولویت در فرهنگ لغت لانگمن، به معنای امری در ذهن اهمیت داشته و نیازمند توجه، نسبت به امور دیگر است. به طور کلی، می‌توان هدف از اولویت‌بندی را مشخص کردن اهمیت گزینه‌های موجود و انتخاب مهم‌ترین گزینه دانست. در واقع با این امر، تصمیم‌گیری‌ها و تصمیم‌سازی‌ها با ضریب اطمینان بالایی انجام می‌شوند. اشاره به این مهم ضروری است که معیارها و مؤلفه‌های گزینش شده برای انجام اولویت‌بندی، مینا و اساس این فرآیند بوده که باید به درستی و متناسب با هدف اصلی انتخاب شوند. اولویت‌بندی را می‌توان جز امری دانست که در اکثریت حوزه‌ها مورد توجه و تأکید قرار گرفته است. ساده‌ترین حوزه را می‌توان برنامه‌ریزی در زندگی فردی دانست که سرتاسر بر از اولویت‌دهی و گزینش مهم‌ترین امر است. از نظر لغوی، واژه ارزیابی به معنی تعیین ارزش چیزی است (معین، ۱۳۷۱). ارزیابی در حوزه‌های مختلف، از اهمیت بالایی برخوردار است و بدون انجام ارزیابی تعیین وضعیت، تداوم عملکرد و بازده و استفاده مورد انتظار از شیء، فعالیت و یا محصول را نمی‌توان حصول کرد. در حوزه فرهنگ و هنر نیز ارزیابی به منظور تعیین ارزش و جایگاه عناصر و فعالیت‌های فرهنگی و هنری و در راستای اهداف مختلف صورت می‌گیرد. یکی از حوزه‌هایی که در زمینه فرهنگ و هنر اهمیت دو چندانی یافته، حوزه میراث فرهنگی بوده که امروزه در سطح جهان به آن توجه مضاعفی شده است.

سنجش ارزش در همه اقدامات مرتبط با میراث فرهنگی، نقش اصلی را به عهده دارد؛ همان‌طور که فیلدن بیان می‌کند؛ قدم اول در فرآیند حفاظت، تعیین هدف و سپس تعیین اولویت ارزش‌های موجود به منظور درک و انتقال پیام آن اثر است (۲۰۰۳). آثاری که به عنوان میراث فرهنگی به دست ما رسیده، به واسطه ارزش ذاتی یا جوهری خود و یا ارزشی که از طرف جامعه در طول زمان به آنها تعلق گرفته است واجد

به نادیده گرفته شدن بسیاری از ارزش واقعی آثار می‌شود. آن‌چه مشهود است این است که نمی‌توان برای موضوعات و یا اهداف مختلف، از روش‌های واحد ارزیابی بهره برد، بلکه لازم است نسبت به شرایط موضوع و هدف آن، از روش یا روش‌های مختلف ارزیابی استفاده شود.

ارزیابی و اولویت‌بندی در مطالعات میراث معماری

ارزیابی و اولویت‌بندی ارزش‌های میراث معماری، راهی برای رسیدن به شناخت درستی از ارزش‌های میراث فرهنگی است؛ به طوری که بتوان به جوهره اصلی آن دست یافت. این موضوع، امکان بهره‌برداری صحیح و آشکار شدن زوایای پنهان ارزش‌ها و کمک به انتخاب روش‌های مناسب رجوع به گذشته را فراهم می‌نماید. به عبارت دیگر، ارزیابی و اولویت‌بندی، این امکان را فراهم می‌آورد تا بتوان به شناخت صحیحی از ارزش‌ها دست یافت و این به نوبه خود، امکان بهره‌برداری یا استحصال از ارزش‌ها را آسان‌تر خواهد کرد. این امر کمک می‌کند تا شناخت ملموس‌تر و کاربردی‌تری از ارزش شکل بگیرد.

یکی از حوزه‌هایی که در آن به موضوع اولویت‌بندی اهمیت داده شده، میراث فرهنگی و ارزش‌های منابع میراث است؛ بدین دلیل که مسائل بسیار متنوع و متعددی در این خصوص

اهمیت و اعتبار می‌شود. این وظیفه ما است که در حفظ و انتقال پیام این آثار به آیندگان کوشا باشیم. آن‌چه امروز به عنوان میراث فرهنگی در اختیار ما قرار گرفته، امانتی است که باید ضمن حفظ ارزش‌ها با بهترین کیفیت و یافتن قابلیت مشارکت در زندگی معاصر، در اختیار آیندگان و نسل‌های بعد قرار گیرد (فدایی‌نژاد، ۱۳۹۱). با توجه به ماهیت متغیر و پویای ارزش، لازم است در هر دوره، برداشتی متناسب با ارزش‌های جامعه صورت گیرد تا امر حفاظت یا مداخله موجب خدشه‌دار شدن اثر نشود. در بعضی از موارد، تقویت برخی از ارزش‌های میراثی، موجب تضعیف برخی دیگر از ارزش‌های یک اثر شده است؛ در چنین شرایطی، درک مفهوم نسبی هر ارزش نسبت به کل ارزش‌ها در تصمیم‌گیری نهایی ضرورت دارد (English heritage, 2008). می‌توان به این نکته نیز اشاره کرد که در ارزیابی، توانایی استحصال شناخت و درک درست از ارزش‌ها مهیا می‌شود؛ به طوری که مسیر درست انتخاب ارزش‌ها و بهره‌برداری از آنها را آسان‌تر و هموارتر می‌نماید. برای استحصال و ارزیابی ارزش‌ها، با استفاده از یک روش و با تکیه بر یک جنبه از ارزش، نمی‌توان به ارزیابی کامل و جامعی از آن دست یافت؛ به طوری که این موضوع منجر

جدول ۲. گونه‌های ارزشی و زیرارزش‌ها

گونه ارزشی	زیرارزش‌ها		توضیحات
	ارزش‌ها با رویکرد مفهومی	ارزش‌ها با رویکرد کالبدی	
۱ ارزش‌های تاریخی	کیفیت ایده / کیفیت پدیده (طرح و اجرا)	ارزش‌ها با رویکرد کالبدی	ارزش‌های تاریخی به ارزش‌هایی گفته می‌شوند که در زمان خلق اثر در کیفیت و کمیت طراحی، نوع اجرا و مهارت‌ها و بسیاری از موارد دیگر منابع میراث ذخیره شده‌اند. این گونه ارزشی در دو دسته مورد ارزیابی قرار می‌گیرد؛ ارزش‌های تاریخی با رویکرد مفهومی و ارزش‌های تاریخی با رویکرد کالبدی
	اصالت در مصالح / اصالت در طرح / رابطه با بستر طبیعی و فیزیکی / مهارت‌ها	ارزش‌ها با رویکرد کالبدی	
۲ ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی	ارزش دینی / ارزش معنوی / ارزش سنت‌ها / ارزش نمادین و مذهبی	ارزش‌های اعتقادی	ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی به ارزش‌هایی گفته می‌شوند که به مرور و در یک بستری تاریخی در جریان زندگی از گذشته تا حال، در منابع میراث به‌بودیعه گذاشته شده‌اند و امروزه در اتخاذ سیاست‌های حفاظتی بسیار اهمیت دارند. ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی را با توجه به موضوع پژوهش، می‌توان در قالب سه زیرارزش مطرح کرد؛ ارزش‌های هویتی، ارزش‌های اعتقادی و ارزش‌های احساسی.
	اعجاب / ارزش هنری / ارزش زیبایی‌شناسی / ندرت / قدمت	ارزش‌های احساسی	
	هویت اجتماعی - ملی و محلی / هویت سکونتگاه	ارزش‌های هویتی	
۳ ارزش‌های روز	ارزش علمی - آموزشی / ارزش گردشگری / ارزش اقتصادی / ارزش عملکردی / ارزش سیاسی		ارزش‌های روز، ارزش‌هایی هستند که در زمان حال و جامعه امروزی به منبع میراث الحاق می‌شوند. بهره‌برداری متناسب با اصول مداخله استوار بر ارزش، می‌تواند شرایطی را در این راستا فراهم آورد که این ارزش‌ها مورد استفاده و بهره‌وری قرار بگیرند. ارزش‌های روز، علت حفاظت از منابع میراث نبوده، بلکه آنها را می‌توان ابزارهایی برای عرضه بهتر ارزش‌های منابع میراث و حفاظت دانست.

(نگارندگان)

قابل طرح است. به‌عنوان مثال، در انتخاب آثار یا بخشی از عناصر مربوط به آن، مکان‌های میراث معماری و شهری، رویکردهای گردشگری و یا انتخاب یک منطقه گردشگری و ...، از اولویت‌بندی استفاده می‌شود. در انتخاب بناهای مهم در راستای حفاظت و اتخاذ رویکردهای حفاظتی و بسیاری از موارد دیگر، این حوزه اولویت کاربرد دارد. مسأله اولویت‌ها و اولویت‌بندی در حوزه ارزش‌های منابع میراث و به‌خصوص گونه‌های ارزشی نیز بسیار مهم و اساسی است. شاید بتوان یکی از مهم‌ترین عوامل در مواجهه با میراث را نحوه تنظیم اولویت ارزش‌های موجود در آن عنوان کرد. در ارتباط با اولویت‌بندی ارزش‌های میراث معماری، دو حالت کلی قابل تصور است. در مواقعی که آثار دارای ارزش‌های محدود به یکی دو مورد باشند، اولویت‌بندی برای این گروه از آثار بسیار آسان خواهد بود؛ اما چالش، زمانی پیش خواهد آمد که بحث اولویت‌بندی در رابطه با آثاری مطرح شود که واجد ارزش‌های متعدد و متنوعی است. در این حالت است که اولویت‌بندی ارزش‌ها به یک ضرورت بدل خواهد شد. میراث معماری دارای ارزش‌های متعددی بوده و به‌واسطه همین ارزش‌ها است که ضرورت حفاظت می‌یابند، اما این مسأله همیشه وجود داشته است که کدام گونه از ارزش باید در اولویت تصمیم‌های حفاظت قرار گیرد؛ چرا که از طرف گروه‌های مختلف ذینفعان مانند کارفرمایان، بهره‌برداران، حفاظت‌گران، مالکان و ... اولویت‌های متفاوتی قابل طرح هستند. به‌جهت ممانعت از اعمال سلیق فردی، گروهی و یا حتی دستگاه حاکم بر موضوع، نیاز به طرح مؤلفه‌هایی خواهد بود. با علم به این موضوع که اولویت هر گونه ارزش به‌معنای نادیده گرفتن گونه‌های دیگر نیست، انتخاب معیارها، یا به‌عبارتی بهتر، مؤلفه‌های تأثیرگذار در فرآیند اولویت‌بندی، اولین گام در این مسیر است. مؤلفه‌های اولویت‌بندی ارزش‌های میراث معماری را می‌توان شامل سه محور نیازها، فرهنگ عمومی جامعه هدف و امکانات دانست. نیازها: منظور از نیازها، مجموعه انتظاراتی هستند که ذینفعان (تأثیرگذار، تأثیرپذیر و ...) از منابع میراث دارند. در واقع، نیازها در ارتباطی معنادار با قابلیت‌های میراث، باعث شکل‌گیری ارزش‌ها می‌شوند؛ لذا ارزش‌های میراث بدون در نظر گرفتن نیازها قابل تعریف نیستند. به‌عبارت‌دیگر، نیازها و ارزش‌ها در ارتباطی دو سویه و در تأثیر و تأثر از هم شکل می‌گیرند. از این جهت، این مؤلفه، نقش کلیدی در اولویت‌بندی ارزش‌ها خواهد داشت.

فرهنگ عمومی جامعه هدف: ارزش‌های منابع میراث در ارتباط با نظام ارزشی و ارزش‌های جوامع هدف، قابل تعریف است و بدون در نظر گرفتن مقتضیات فرهنگی (اعتقادات،

باورها، هنجارها و ...) جوامع، اولویت‌بندی ارزش‌ها مسیر نادرستی را طی خواهد کرد. چه بسا ممکن است بسیاری از ارزش‌های دارای اولویت به‌واسطه مؤلفه نیازها، با نظام ارزش جامعه ناسازگار بوده و در اولویت قرار نداشته باشد؛ لذا هم‌سویی برنامه‌های حفاظت و اولویت‌های ارزش‌های میراث با اولویت‌های جامعه هدف، بسیار ضروری بوده و کاربست مؤلفه فرهنگی عمومی جامعه را توجیه‌پذیر می‌نماید.

امکانات: مجموعه‌ای از قابلیت‌ها، زیرساخت‌ها، ظرفیت توانایی‌های مالی، فنی و کارشناسی را در بر می‌گیرد که در ارتباط با حفاظت از منابع میراث، قابل تعریف است. اهمیت این موضوع از این باب است که علی‌رغم در اولویت قرار گرفتن برخی از ارزش‌ها به‌واسطه مؤلفه‌های نیاز و فرهنگ عمومی، ممکن است به‌واسطه محدودیت در امکانات، امکان پرداختن به ارزش‌های اولویت‌بندی شده وجود نداشته باشد؛ لذا طرح این موضوع در میان مؤلفه‌های اولویت‌بندی ارزش‌ها نیز ضروری خواهد بود.

حذف هر یک از مؤلفه‌های مطرح‌شده از فرآیند اولویت‌بندی، یقیناً این موضوع را مخدوش کرده و نتیجه مطلوب حاصل نخواهد شد. کاربست هر سه مؤلفه به‌صورت هم‌زمان یا مرحله‌ای و به‌ترتیب، موضوع دیگر این بخش بوده و در حصول نتیجه، اهمیت بسیاری خواهد داشت؛ لذا کاربست مؤلفه‌ها در فرآیند اولویت‌بندی بدین صورت خواهد بود که ابتدا ارزش‌های احصا‌شده بر اساس نیازها اولویت‌بندی شده و سپس ارزش‌های اولویت‌بندی شده با مینای مقتضیات فرهنگی جامعه هدف تعدیل شده و در نهایت، با توجه به امکانات جامعه اولویت‌ها تثبیت می‌شوند. در صورتی که نیازها، فرهنگ عمومی جامعه و امکانات، در یک جهت قرار داشته باشند، ماحصل کار همیشه رضایت‌بخش بوده و اولویت‌بندی ارزش‌ها ضرورت چندانی نخواهد داشت؛ اما این موضوع در بین جوامع به‌ندرت اتفاق خواهد افتاد؛ لذا اولویت‌بندی ارزش‌ها غیرقابل اجتناب است. لازم‌الاجرای این فرآیند، کاربست روش یا روش‌هایی است که بتواند نقش گونه‌های مختلف ارزش‌ها را در ارتباط با مؤلفه‌های سه‌گانه، مورد تحلیل و ارزیابی قرار دهد. در این رابطه، از ابزارهای مختلف کمی و کیفی می‌توان بهره‌مند شد. در واقع این بخش، مجموعه اقداماتی را شامل می‌شود که بتوان ارزش‌های مختلف یک اثر را بر اساس مؤلفه‌ها و معیارهای مشخص، اولویت‌بندی کرد. برای این منظور، لازم است که از مدل‌های کمی یا کیفی مطرح یا ترکیبی از آنها استفاده شود؛ به‌طوری که در نهایت مشخص شود کدام گونه یا گونه‌های ارزش باید به‌جهت حفاظت مد نظر قرار گیرند.

مطالعات مشابه در این خصوص، به نظر می‌رسد دسته‌بندی که توسط فیلدن (۲۰۰۳) ارائه شده، کامل‌تر بوده و در این پژوهش، اساس روش‌های حفاظتی بر این دسته‌بندی نهاده شده است. بر اساس بررسی‌های صورت گرفته در میان نظریه‌پردازان در حوزه واژه‌شناسی شیوه‌های حفاظت و اسناد بین‌المللی، در حالت کلی می‌توان شیوه‌های حفاظت و تعاریف دقیق آنها را در قالب جدول ۳ عنوان کرد.

تبیین رابطه بین مفهوم ارزش و حفاظت

معمولاً در راستای حفاظت از میراث فرهنگی، سه سؤال مطرح می‌شود؛ چه چیزی را حفاظت کنیم؟ چرا حفاظت کنیم؟ و در نهایت این که چگونه حفاظت کنیم؟ جواب هر سه سؤال در ارتباط با ارزش‌های موجود در میراث پاسخ داده می‌شود. به عنوان مثال، در جواب سؤال اول می‌توان گفت که چیزهایی را باید حفاظت کنیم که ارزش دارند و...، اما جواب سؤال سوم نیز هم‌چنین به موضوع روش‌های گوناگون مداخله در میراث اشاره می‌کند و البته نباید از موضوع مهم و اساسی جریان حفاظت؛ یعنی جامعه هدف حفاظت که شامل تمام

کاربست ارزش‌های میراث معماری به جهت اتخاذ روش‌های حفاظتی

امروزه حفاظت و خاصه حفاظت از میراث فرهنگی، ابعاد بسیار وسیعی یافته و از قالب اشیا و مکان‌ها فراتر رفته و این امر به شکل‌های بسیار متفاوتی از آن چه پیش‌تر وجود داشته قابل تعریف است؛ به طوری که امروزه میراث فرهنگی به موضوعی فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی بدل شده که در این بین، نقش محوری نظام ارزشی جوامع و به طور خاص، ارزش‌های میراث فرهنگی در جهت‌گیری‌های حفاظت از میراث، بسیار مهم و تأثیرگذار جلوه می‌نماید. در ادامه این بخش، به اختصار به ارائه روش‌های حفاظت و سپس به تبیین رابطه مفهوم ارزش و حفاظت در میراث معماری پرداخته شده و در نهایت، مدل نهایی بر اساس مبانی نظری ارائه شده است.

روش‌های حفاظتی

با بررسی متون مختلف در رابطه با شیوه‌های حفاظت، شاهد تنوع دیدگاه‌ها و به تبع آن، طرح روش‌ها و شیوه‌های گوناگون با عناوین متنوع هستیم. با مطالعه و مقایسه تطبیقی بین

جدول ۳. شیوه‌های مختلف حفاظت بر اساس اهداف، حوزه عمل

روش حفاظتی		توضیحات
۱	جلوگیری از فرسایش و خرابی ^۲	جلوگیری از فرسایش یا خرابی، در حقیقت طولانی کردن طول عمر منبع میراث و با جلوگیری کردن از فعالیت عوامل فرساینده و تخریب‌گر است. در این روش، نگهداری و بازدید منظم از اثر می‌تواند بسیار مهم و تأثیرگذار باشد.
۲	حفظ و نگهداری ^۲	تثبیت وضع موجود به معنای حفاظت از منبع ارزشی در شرایط و موقعیت کنونی، با انجام حداقل تغییرات ممکن و بازنگری دائمی است. در این روش، عمل بازدید و بازنگری منظم، بابت ممانعت از آسیب‌های احتمالی عنوان می‌شود و از تحریف فرهنگی مکان منبع ارزشی، جلوگیری به عمل می‌آورد.
۳	حفظ یکپارچگی و استحکام بخشی ^۴	استحکام بخشی، به معنای افزودن کالبد و یا مصالح پشتیبان در راستای افزایش امنیت و قدرت و مانایی اثر و منابع ارزشی است.
۴	مرمت ^۵	مرمت را می‌توان الزامی حیاتی در حفاظت از منابع میراث عنوان کرد که در این روش، مفاهیم و ارزش‌های از دست رفته، کمرنگ و تحریف شده، بازگردانده و دوباره در کالبد و محیط منبع ارزشی آشکار می‌شوند. در این روش نیز می‌توان یکی از اهداف عمده را طولانی کردن عمر اثر و کند کردن فرآیند فعالیت عوامل فرساینده عنوان کرد.
۵	توان بخشی و احیا ^۶	توان بخشی، در واقع به معنی همگام کردن منبع ارزشی با استانداردهای امروزی بوده که با تزریق عملکرد به کالبد کهن انجام می‌شود. در این روش، اثر دوباره به سیستم پویای شهر و جریان زندگی بازگردانده شده و تجدید حیثیت صورت می‌گیرد.
۶	بازسازی ^۷	بازسازی به معنای بازگرداندن اثر به وضعیت شناخته شده آن به گونه‌ای که بر اساس شواهد و مستندات انجام گیرد و از آسیب رساندن به سایر مستندات موجود، ممانعت به عمل آورده شود. معمولاً عمل بازسازی، زمانی مورد توجه قرار می‌گیرد که بیش از نیمی از اثر از بین رفته باشد.
۷	بازآفرینی ^۸	در این روش، اگر منبع ارزشی در معرض خطر بوده و محیط نیز در حال تشدید عوامل تخریبی باشد، اثر به محیطی دیگر که مناسب بوده منتقل می‌شود. در این روش سعی می‌شود تا در محیط مقصد، شرایط محیط مبدأ فراهم و شبیه‌سازی شود.

(نگارندگان)

مقتضیات آن و مخاطبین و ذینفعان میراث فرهنگی است غافل شده؛ به طوری که این عامل را می‌توان پیونددهنده دو عامل دیگر؛ یعنی ارزش‌ها و روش‌های حفاظت مطرح کرد. جواب سؤال چگونه از میراث حفاظت کنیم را باید در ارتباط با سؤال چرا از میراث حفاظت کنیم جستجو کرد و این که چرا حفاظت کنیم، مستقیماً در ارتباط با ارزش‌های متعددی بوده که در منابع میراث ذخیره شده است. می‌توان در حالت کلی، ابزار و روش‌های دست‌یابی به چگونگی رابطه بین مفهوم ارزش و حفاظت و کم و کیف این رابطه را، دیدگاه‌های نظریه‌پردازان و اسناد بین‌المللی دانست. مطالعه این دو محور، به روشن شدن ابعاد این رابطه کمک بسیار زیادی می‌نماید. در مقاله‌ای با عنوان "Specifying the Relation between the Concept of Value and Conservation in Cultural Heritage"

سعی شده است این رابطه مورد بررسی قرار بگیرد. نتایج نهایی حاصل از بررسی دیدگاه‌های نظریه‌پردازان و اسناد معتبر بین‌المللی را می‌توان به اختصار در قالب موارد زیر عنوان کرد: ارزش‌ها، نقش مهمی در ایجاد رابطه بین جامعه هدف و اهداف حفاظت دارند.

حفاظت در ارتباط با ارزش‌ها، مانند شمشیر دو لبه عمل می‌کند.

ارزش‌ها هستند که حفاظت از میراث را توجیه می‌کنند. ارزش‌ها برای این که بتوانند در جریان حفاظت مؤثر باشند، باید اولویت‌بندی شوند. این موضوع، بر اولویت روش‌های حفاظت، تأثیر مستقیم دارد.

اتخاذ روش‌های مختلف حفاظت در ارتباط مستقیم با ارزش‌ها است.

حفاظت و ارزش، رابطه‌ای دیرینه با هم دارند و حفاظت در ارتباط با ارزش مفهوم می‌یابد.

رسالت حفاظت، درک و پاسداری از ارزش‌ها و تقویت آنها است.

هدف نهایی حفاظت، حفظ یک شیء به خاطر خود آن نیست، بلکه حفاظت در صدد حفظ و یا شکل‌دهی ارزش‌های توأم با میراث است (Abbaszadeh et al, 2016: 509).

با توجه به رابطه متصور بین مفهوم ارزش و حفاظت در میراث معماری، بین شیوه‌های حفاظت و گونه‌های ارزش نیز رابطه‌ای دو سویه حاکم خواهد بود. با اعمال هر یک از شیوه‌ها، برخی از ارزش‌ها آشکار و برخی از آنها، پنهان و یا حتی نابود می‌شوند. اتخاذ نامناسب شیوه‌های حفاظت بدون شناخت کافی از اهداف و حوزه عمل تنها می‌تواند اثرات جبران‌ناپذیری در ارزش‌های میراث داشته باشد؛ به عنوان مثال، اعمال روش ثبت وضعیت موجود، یقیناً در حفاظت و بازنمایی بسیاری از ارزش‌های

تاریخی مانند اصالت کالبد، تأثیر مثبت خواهد داشت؛ اما این روش ارزش‌های فرهنگی-اجتماعی مانند زیبایی‌شناسی، همان منبع میراث ناتوان است. در همین رابطه، اگر اولویت راهبردی حفاظت منطبق بر حفظ ارزش‌های اصالت است، اعمال این روش هر چند همراه با عدم بازنمایی ارزش‌های زیبایی‌شناسی هم باشد، مناسب خواهد بود. با بررسی و مقایسه ویژگی‌های هر یک از ارزش‌ها و اهداف شیوه‌های حفاظت و دقت در تأثیر و تأثر آنها، امکان دست یافتن به رابطه‌ای عملی بین ارزش‌ها و شیوه‌ها مقدور خواهد بود؛ بدین منظور که بتوان به یک ساختار اولیه در این ارتباط دست یافت که مشخص می‌کند هر یک یا هر گروه از ارزش‌ها برای حفاظت و آشکار شدن، نیاز به کاربری کدام شیوه یا شیوه‌ها دارند و عدم اعمال آنها، باعث پنهان یا نابود شدن ارزش‌ها خواهد شد.

با توجه به تصویر ۲، زمانی که در یک اثر معماری و شهرسازی، ارزش‌های تاریخی در اولویت قرارگیری روش‌های حفاظتی اتخاذ شده، نباید در ارزش‌های کلیدی اثر و اصالت آن تأثیر منفی داشته باشد؛ به عنوان مثال در چنین حالتی، باید متناسب با شرایط، از روش‌هایی مانند جلوگیری از زوال، تثبیت وضع موجود و یا استحکام‌بخشی استفاده کرد. در نتیجه، کاربری روش‌هایی نظیر مرمت یا احیا به واسطه مغایرت اهداف و حوزه عمل آنها که با مداخله در کالبد اثر همراه است، اشتباه خواهد بود.

ارزش‌های فرهنگی نیز شیوه‌ها و روش‌های خاصی را طلب می‌نمایند. در صورتی که در یک منبع میراث، گونه ارزش‌های فرهنگی-اجتماعی در صدر اولویت‌ها قرار گیرند، روش‌های حفاظتی کاربرد خواهند داشت که به واسطه اعمال آنها، امکان حفاظت و آشکارسازی ارزش‌ها محقق شود. این شیوه‌ها عمدتاً با تغییرات کنترل شده و بر اساس شواهد و مستندات در کالبد همراه هستند؛ به عبارتی بهتر می‌توان گفت ارزش‌های فرهنگی نیازمند خواناسازی بوده و روش‌هایی که این مهم را به تحقق برسانند باید گزینش شوند؛ روش‌هایی نظیر مرمت، احیا و بازسازی از این جمله هستند. در این روش‌ها، ارزش‌های هنری-زیباشناختی افزایش یافته، اما به دلیل تغییرات حاصله در کالبد، از اصالت ارزش‌های تاریخی کاسته می‌شود. در این روش‌ها می‌توان به اهمیت یافتن کم‌وبیش ارزش‌های روز نیز اشاره نمود.

گونه سوم ارزش‌های میراث معماری، ارزش‌های روز هستند. در صورتی که در ارزیابی و اولویت‌بندی، ارزش‌های روز در اولویت قرار گیرند، روش‌هایی نظیر «احیا، بازسازی و بازتولید» پیشنهاد داده می‌شوند. در این روش‌ها، با توجه به تدبیرات گسترده اعمال شده در کالبد اثر، ارزش‌های تاریخی و

مدل‌سازی، میزان ریسک‌پذیری طرح‌ها و فرآیند را مشخص می‌کند.

مفاهیم حوزه مطالعاتی، توسط مدل‌سازی مستند شده و قابلیت بهره‌برداری مجدد را پیدا می‌کنند.

کارکردهای مدل‌سازی در فرآیند پژوهش‌های بنیادی در چهار مرحله عنوان می‌شوند؛ مرحله اول، «سازمان‌دهی»؛ به معنای توانایی مدل در تنظیم و مرتبط ساختن داده‌ها و نشان دادن شباهت‌های میان داده‌ها است، مرحله دوم، «اکتشافی»؛ مدل‌ها، ابزارهای اکتشافی بوده که احتمالاً به کشف واقعیت‌ها و روش‌های ناشناخته منجر می‌شوند، مرحله سوم، «پیش‌بینی‌کنندگی»؛ یک مدل می‌تواند پیش‌بینی کند که چه پدیده‌هایی رخ خواهند داد؛ این پیش‌بینی‌ها در محدوده ساده بله یا خیر و تا پیش‌بینی‌های کمی مثل چه هنگام و چه اندازه هستند و مرحله چهارم، «سنجشی»؛ داده‌هایی که توسط یک مدل به دست آمده می‌توانند مقیاسی برای سنجش یک پدیده باشند (URL: 1). با توجه به مفاهیم کلی اشاره شده در خصوص مفهوم و کارکردهای مدل‌سازی، در ادامه پژوهش، به ضرورت و اهمیت ارزیابی، فرآیند مدل‌سازی و در نهایت به بررسی مدل‌های پیشین ارائه شده در خصوص تأثیرگذاری ارزش در اتخاذ شیوه حفاظت پرداخته شده است. این امر، بستری مناسب برای دستیابی به یک مدل جامع را فراهم می‌آورد.

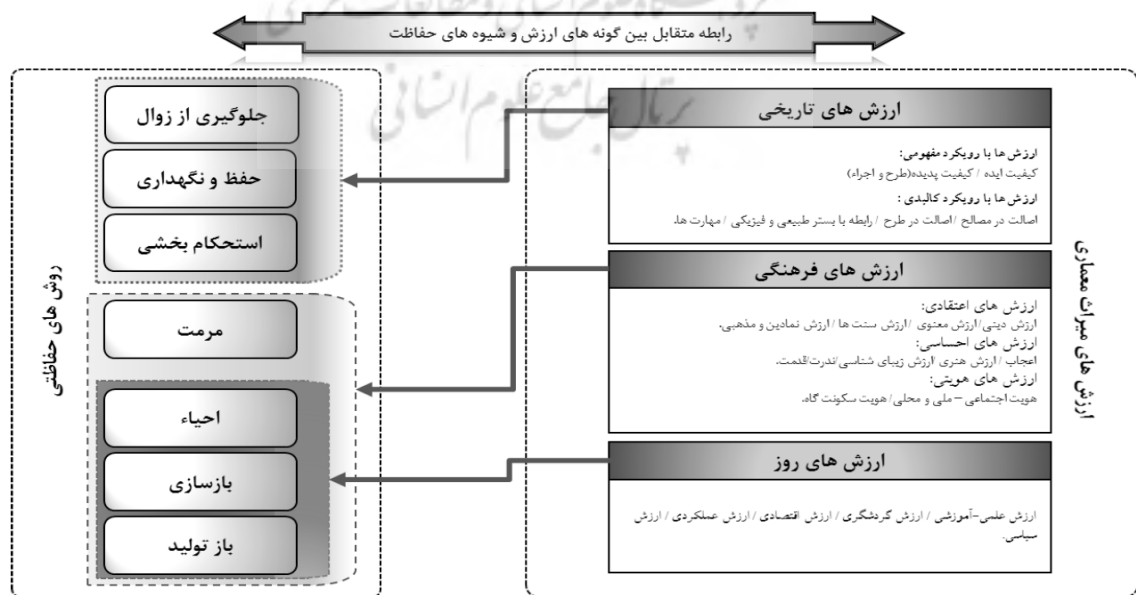
اصالت کاسته شده، ارزش‌های فرهنگی نیز به گونه‌ای افزایش یافته؛ اما ارزش‌های گردشگری، اقتصادی در این روش، در صدر تصمیم‌گیری‌ها قرار داده می‌شوند.

ارائه مدل نهایی سه بخشی در راستای اتخاذ روش‌های حفاظتی ارزش مینا

ضرورت مدل‌سازی در پژوهش‌های بنیادی

مدل، از ریشه لاتینی Modus به معنای اندازه، گرفته شده است. «مدل» در ساده‌ترین تعریف، دستگاهی است که بیانگر چگونگی فرآیند تعامل میان پدیده‌ها، مفاهیم، مصادیق و موضوعات است. با در اختیار داشتن چنین دستگاهی، می‌توان به راحتی اجزا یا کل یک مجموعه را به نقد کشید یا محتوای دیگری به آن داد و خروجی متناسب با همان را نیز دریافت کرد (نقره‌کار و دیگران، ۱۳۸۹). مدل هم‌چنین به ما کمک می‌کند که به متن و درون پدیده‌هایی که نمی‌توانیم به طور مستقیم آنها را ببینیم، هدایت شویم. مدل، جزئی کوچک یا بازسازی کوچکی از یک شیء بزرگ بوده که از لحاظ کارکرد، با شیء واقعی یکسان است (گرچی و برخوردار، ۱۳۸۸: ۳۳). از طرفی دیگر، مدل‌سازی در کنار نمود جهان واقعی، ابزاری برای سنجش و ارزیابی نیز به شمار می‌رود. مدل‌سازی در پژوهش‌های بنیادی، به طور معمول می‌تواند فوایدی نظیر این موارد را به همراه داشته باشد:

منجر به شکل‌گیری دید روشن و واضح به حوزه مطالعاتی می‌شود و بسیاری از پیچیدگی‌ها و زوایای مبهم در حوزه مطالعاتی را رفع می‌نماید.

تصویر ۲. نمایش مؤثرترین ارتباطات بین گونه‌های ارزش و شیوه‌های حفاظت (نگارندگان)

چگونگی مدل‌سازی

مدل، رابط بین طرح نظری (تئوری) و کار جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات است. در علوم اجتماعی، مدل‌ها شامل نشانه‌ها و علائم هستند؛ یعنی خصوصیات بعضی از پدیده‌های تجربی (شامل اجزا و ارتباط آنها) به‌طور منطقی از طریق مفاهیم مرتبط با یکدیگر بیان می‌شوند. بنابراین مدل، منعکس‌کننده واقعیت است و جنبه‌های معینی از دنیای واقعی را که با مسأله تحت بررسی ارتباط دارند، مجسم می‌سازد، روابط عمده را در میان جنبه‌های مزبور روشن کرده و سرانجام، امکان آزمایش تجربی تئوری را با توجه به ماهیت این روابط فراهم می‌کند. بعد از آزمایش مدل، درک بهتری از بعضی از قسمت‌های دنیای واقعی حاصل می‌شود. به‌طور خلاصه باید گفت که مدل، دستگاهی است متشکل از مفاهیم، فرضیه‌ها و شاخص‌ها که کار انتخاب و جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز برای آزمون فرضیه‌ها را تسهیل می‌کند (ایران‌نژاد، ۱۳۸۲: ۵۰).

بررسی مدل‌های پیشین در خصوص اتخاذ شیوه‌های حفاظتی ارزش مبنا

در حوزه میراث فرهنگی خاصه میراث معماری، در راستای توجه به مفهوم ارزش در بخش‌های مدیریتی-حفاظتی، مدل‌هایی (به‌طور دقیق‌تر هفت مدل) مطرح شده‌اند (پیشینه تحقیق) که در جدول ۴، به بررسی و ارزیابی این مدل‌ها پرداخته شده است.

روش‌های مطرح‌شده هیچ‌کدام به‌عنوان روش کامل، قابل طرح نبوده و در خصوص رابطه بین ارزش و حفاظت، بر اساس اهداف مقطعی و مطالعات موردی تدوین شده‌اند. چه بسا نتایج حاصل از مدل‌ها و هم‌چنین فرآیند رابطه در مدل‌های مختلفی که ارائه شده، بعضاً در تقابل با یکدیگر هستند. این نکته کاملاً مشهود است که کسی مدعی این که مدل ارائه‌شده، قابل تعمیم برای نمونه‌های مشابه یا اهداف و جوامع مختلف خواهد بود، نیست. با علم به این که رابطه‌ای مستحکم و معنادار بین ارزش‌های میراث و شیوه‌های حفاظت وجود دارد، مدلی جامع‌شمول در این خصوص قابل تصور نخواهد بود و این مهم، باید بر اساس اهداف جامعه هدف حفاظت، طراحی و اجرا شود. لذا دست یافتن به مدلی جامع و مانع، انتظار درستی نخواهد بود. در تمامی مدل‌های مطرح، ارزش‌ها به‌صورت عام بررسی شده و جزئیات و گونه‌های ارزش مد نظر قرار نگرفته و نیز رابطه بین گونه‌های ارزش و شیوه‌های حفاظت نیز به‌طور کامل بررسی نشده‌اند. آن چه مشهود است این که هیچ‌یک از مدل‌ها به‌صورت تخصصی،

ارزش‌های میراث معماری و رابطه آن با روش‌های متناسب حفاظت را مورد مطالعه و ارزیابی قرار نداده است.

جمع‌بندی و ارائه «مدل سه بخشی ارزش محور»

با توجه به مطالب اشاره‌شده در بخش‌های پیشین، ضرورت وجود رویکرد ارزش محور در راستای اتخاذ شیوه‌های حفاظتی، به منصفه ظهور می‌رسد. تدوین و شکل‌دهی به مدل نهایی متأثر از سه فرآیند کلیدی، به جهت محقق شدن اهداف پژوهش است. این سه فرآیند (همان‌طور که پیش‌تر در چارچوب نظری مورد بحث واقع شده‌اند) را می‌توان لازم و ملزوم یکدیگر عنوان نمود که به این شرح است؛ استحصال و ارزیابی ارزش‌های میراث معماری، اولویت‌بندی ارزش‌های میراث معماری و کاربست ارزش‌های میراث معماری به جهت اتخاذ روش‌های حفاظت. با توجه به مفاهیم گفته‌شده، مدل نهایی را می‌توان به‌صورت تصویر ۳ نشان داد.

اگر بتوان مدل‌هایی را در سطوح سیاست‌گذاری یا راهبردها (استراتژی)، راهکنش‌ها (تاکتیک) و راهکارها (تکنیک) یا طرح اجرایی) مطرح کرد، مدل ارائه‌شده در این پژوهش، در سطح راهبردی تنظیم شده که با اعمال تغییراتی حتی می‌تواند در سطح راهکنشی نیز مورد استفاده قرار گیرد؛ به‌طوری که نتایج حاصل از آن، رویکردهای حفاظتی در این سطوح را در بر گرفته و مسائل مربوط به منابع میراث معماری را پوشش می‌دهد. همان‌طور که در تصویر ۳ نیز مشاهده می‌شود، مدل ارائه‌شده از سه بخش تشکیل شده است. کاربرد این مدل در ارتباط با هر یک از منابع میراث را می‌توان این‌گونه شرح داد؛ در بخش اول ابتدا به‌واسطه کاربست روش‌های کمی یا کیفی مرتبط، فهرستی از ارزش‌های موجود در اثر مورد نظر، تهیه و بر مبنای دسته‌بندی پیشنهادی این پژوهش (ارزش‌های تاریخی، ارزش‌های فرهنگی-اجتماعی و ارزش‌های روز) تنظیم می‌شود. در واقع این مرحله از مدل، شامل مجموعه اقداماتی است که ماحصل آن، استحصال و دسته‌بندی ارزش‌ها است؛ به‌طوری که این مهم، اطلاعات لازم برای مرحله دوم مدل را فراهم می‌نماید. در بخش دوم از مدل که بر اطلاعات بخش اول استوار است، ارزش‌ها و زیرارزش‌های استخراج‌شده از میراث معماری در مرحله اول، به‌واسطه روش‌های مختلفی اولویت‌بندی می‌شوند. همان‌طور که پیش‌تر نیز توضیح داده شد، این موضوع بر اساس سه مؤلفه نیازها، فرهنگ عمومی جامعه هدف و امکانات انجام می‌شود. در این مرحله، با بهره‌گیری از تکنیک دلفی و تکنیک‌های تصمیم‌سازی، به اولویت‌بندی ارزش‌ها پرداخته می‌شود. در بخش نهایی مدل که به اتخاذ شیوه یا شیوه‌های حفاظت

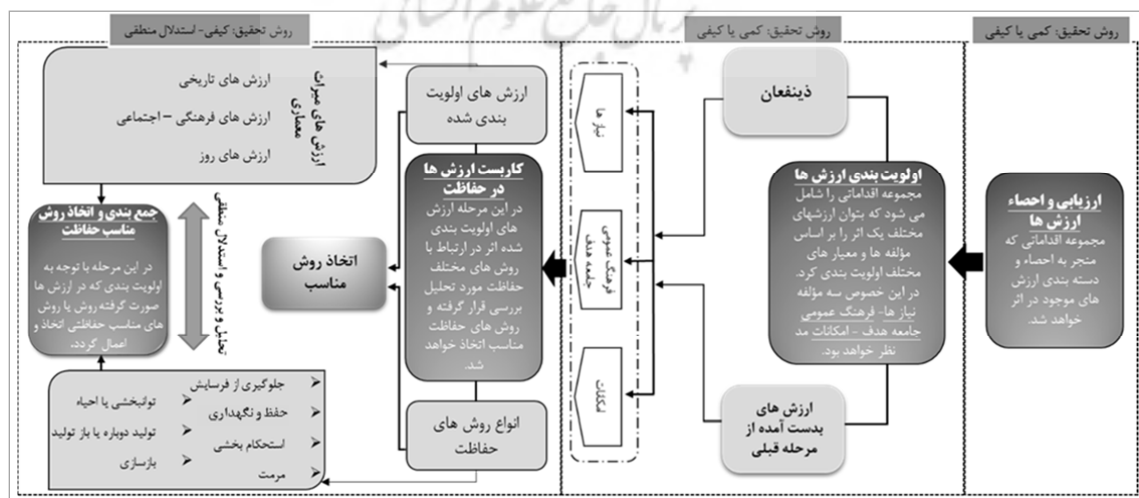
گرفته و پیرامون دریاچه‌ای که در وسط آن واقع شده، آثار معماری ارزشمند و منحصر به فردی وجود داشته که مربوط به دوره‌های متعدد تاریخی هستند. بر اساس شواهد تاریخی و فارغ از سکونت‌های موقت از دوره هخامنشی، اوایل اسلام بعد از دوره ایلخانی تا به امروز، آثار معماری بر جای مانده را می‌توان در دو دوره مهم شامل ساسانی و ایلخانی تعریف کرد. با توجه به اهداف پژوهش حاضر، محدوده مطالعاتی این پژوهش، محدود به محوطه اصلی مجموعه است. در حال حاضر، مجموعه تخت سلیمان جز آثار میراث جهانی است. این مجموعه به‌عنوان چهارمین اثر میراث جهانی در تیرماه سال ۱۳۸۲ ثبت شده است.

با توجه به جدول ۲، ارزش‌های میراث معماری در سه دسته مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرند؛ ارزش تاریخی، ارزش فرهنگی-اجتماعی و ارزش روز. فرآیند احصای ارزش‌های مجموعه که در واقع منطبق بر بخش اول مدل است، بدین صورت بوده که ابتدا فهرستی از ارزش‌های مجموعه تهیه و سپس بر مبنای دسته‌بندی پیشنهادی (جدول ۲)، تدقیق و برای تصدیق، ارزیابی و اولویت‌بندی در اختیار گروه کارشناسی (تکنیک دلفی) قرار داده شد. این گروه، شامل ۵۵ نفر از کارشناسان آشنا به مجموعه تخت سلیمان بوده که در سه سطح محلی، منطقه‌ای و ملی و در ۴ گروه معماری و شهرسازی، حفاظت و مرمت، باستان‌شناسی و گردشگری انتخاب شده‌اند. سپس در راستای هدف، مؤلفه‌ها و گزینه‌های مورد بررسی ساختار شبکه‌ای بر اساس الگوریتم اجرایی منطبق بر روش تحلیل شبکه‌ای (ANP)، جهت تعیین وزن ارزش‌ها و زیرارزش‌ها در این مجموعه میراث جهانی ترسیم شدند. کلیه پرسش‌نامه‌ها

اختصاص دارد، با توجه به این موضوع که هر گونه ارزشی در ارتباط با روش یا روش‌های خاصی قابل تعریف است، لذا بر اساس اولویت‌های حاصل از بخش دوم، شیوه یا شیوه‌های حفاظتی مناسب اتخاذ می‌شود. با کاربست این مدل، در واقع امکان ایفای نقش کلیدی و محوری ارزش‌ها در تصمیم‌های حفاظتی، با دقت بیشتری صورت گرفته و اتخاذ روش‌های حفاظتی صحیح‌تری محقق خواهد شد.

بررسی اجمالی چگونگی اتخاذ روش‌های حفاظت در مجموعه میراث جهانی تخت سلیمان بر اساس مدل سه بخشی ارزش محور

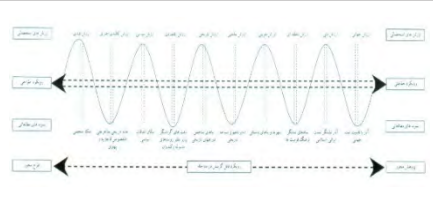
مجموعه میراث جهانی تخت سلیمان در ۴۲ کیلومتری شمال شرقی تکاب و ۵۰ کیلومتری جنوب غرب شهر دندی از توابع استان زنجان واقع شده و به لحاظ تقسیمات کشوری، در شهرستان تکاب از استان آذربایجان غربی و حدوداً در ۲ کیلومتری روستای تازه کند (نصرت‌آباد) بخش تخت سلیمان واقع شده است. شرایط بسیار مساعد منطقه با چشمه‌های جوشان و منابع طبیعی و معدنی آن، باعث مسکونی بودن این منطقه از دوره‌های بسیار دور بوده؛ به طوری که می‌توان آن را جز مناطق مسکونی هزاره اول ق.م قرار داد. وجود محوطه‌های مسکونی متمرکز و پراکنده که ماحصل شرایط ذکر شده بوده و رونق و ثبات آن، باعث به وجود آمدن آثار معماری ارزشمندی شده است؛ از جمله آثار شاخص تاریخی مجموعه می‌توان به تپه‌های باستانی (تومولوس‌ها)، زندان سلیمان، دژ بلقیس و مهم‌تر از همه آثار معماری، محوطه اصلی محدوده برج بارو بر روی صفا پیرامون دریاچه اشاره داشت. بر روی صفا‌های طبیعی که به واسطه رسوبات آهکی شکل

تصویر ۳. فرآیند کلی مدل سه بخشی ارزش محور برای کاربردی ارزش‌های میراث معماری در حفاظت (نگارندگان)

جدول ۴. بررسی روش‌های کاربست ارزش‌ها در فرآیند حفاظت

ردیف	عنوان مدل	هدف	ویژگی بارز مدل	تصویر
۱	فرآیند مدیریت بر پایه ارزش (Guidelines for Implementing Context Studies and Values-Based Management of Historic Places) (URL: 2)	سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای حفاظت با توجه به ارزش‌های تاریخی میراث	تأکید بر کاربست ارزش‌های تاریخی در سیاست‌گذاری مداخله در میراث	
۲	اولویت‌بندی ارزش‌ها در سیاست‌گذاری حفاظت (حجت، ۱۳۸۰)	ارائه چارچوب اولیه برای تنظیم سیاست‌های امور میراث فرهنگی با استفاده از اولویت‌بندی ارزش‌ها	تأکید بر اولویت‌بندی ارزش‌ها قبل از ورود به جریان مداخله در میراث	
۳	خط مشی و شیوه حفاظت بر اساس ارزش‌ها و همکاران، (اورمی و همکاران، ۲۰۰۰)	اصلاح فرآیند رایج مداخله در میراث فرهنگی با تأکید بر رابطه متقابل بین مؤلفه‌ها	تعیین رابطه بین ارزش و حفاظت با استفاده از مؤلفه‌های مختلف به صورت یکپارچه در یک فرآیند مشارکتی	
۴	فرآیند روش‌شناسانه و برنامه‌ریزی (Randall, 2002)	برنامه‌ریزی به جهت مداخله در منابع میراث با کاربست مؤلفه‌های متعدد مؤثر در این رابطه	برنامه‌ریزی جامع با توجه به مفهوم فرهنگی و ارزیابی ارزش‌ها	
۵	چرخه حفاظت از میراث فرهنگی (Thurley, 2005)	ارائه چرخه حفاظت از میراث فرهنگی با محوریت ارزش	ارائه ساده‌ترین فرآیند چرخه حفاظت از میراث	
۶	رابطه بین ارزش و حفاظت (Taylor & Casser, 2008)	ارائه فرآیندی برای تعیین رابطه بین ارزش و حفاظت	بررسی دقیق‌تر رابطه ارزش و حفاظت به صورت چند مرحله‌ای	

ردیف	عنوان مدل	هدف	ویژگی بارز مدل	تصویر
۷	ارزش و رویکرد مداخله (نژاد ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۲)	طرح و بررسی گونه‌های مختلف ارزش به جهت دست یافتن به رویکردهای مداخله	گونه‌های ارزش در کنار هم مطرح شده و دو رویکرد کلی برای مداخله حفاظتی پیشنهاد شده‌اند.	

(نگارندگان)

در نرم‌افزار سوپر دسیژنز برای تجزیه و تحلیل و اولویت‌بندی ارزش‌های مجموعه، مورد بررسی قرار گرفتند تا امتیاز نهایی معیارها به دست آید. نرخ ناسازگاری ۰،۰۵، نشان از قابل قبول بودن سازگاری سیستم و صحت محاسبات و نتایج حاصل از اولویت‌بندی در مدل است. با توجه به نتایج حاصله از پرسش‌نامه‌ها و تحلیل‌های صورت گرفته با تکنیک ANP بر اساس مؤلفه‌های سه گانه ارزیابی (امکانات، فرهنگ عمومی جامعه هدف و نیازها)، می‌توان رتبه ارزش‌های میراث معماری مستتر در این مجموعه جهانی را در جدول ۵ نشان داد. در جداول ۶ و ۷ نیز امتیاز و رتبه نهایی زیرارزش‌ها و ارزش‌ها در مجموعه میراث جهانی تخت سلیمان قابل‌رؤیت است.

آنچه به واسطه تحلیل و بررسی جداول ۵ و ۶ قابل‌استنتاج است، این که کارشناسان بیشترین امتیازها را به مؤلفه نیازها داده‌اند؛ اما علی‌رغم نیازهایی که وجود داشته و هماهنگی و هم‌سویی آنها با فرهنگ عمومی جامعه هدف، در رابطه با مؤلفه امکانات به لحاظ پایین بودن امتیازها، به نظر می‌رسد موانعی وجود داشته باشند. با علم به این موضوع، مشخص است که صرفاً با اعمال امتیازهای یکی از مؤلفه‌ها یا حتی معدل هر سه مؤلفه به طوری که اهمیت آنها به صورت مساوی در نظر گرفته شود، فرآیند اولویت‌بندی نتیجه درستی ارائه نخواهد داد؛ لذا اتخاذ سلسله مراتبی نقش مؤلفه‌ها برای تصمیم‌گیری، ضروری می‌نماید؛ به طوری که لازم است ارزش‌ها ابتدا بر اساس مؤلفه نیازها اولویت‌بندی، سپس بر اساس مؤلفه فرهنگ عمومی جامعه تعدیل شده و نهایتاً بر مبنای امکانات، تدقیق و به کار گرفته شوند. با در نظر گرفتن نتایج مؤلفه‌ها به صورت منفرد در خصوص ارزش‌ها، ارزش‌های تاریخی مجموعه میراث جهانی را با توجه به این که بر اساس دو مؤلفه در رتبه اول قرار گرفته‌اند، می‌توان به عنوان اولویت اول ارزش‌ها معرفی کرد. این موضوع با اعمال سلسله مراتبی نقش مؤلفه‌ها نیز قابل حصول است، هر چند بر اساس مؤلفه فرهنگ عمومی،

این رتبه به دست نیامده است. در همین راستا، ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی مجموعه در رتبه دوم و ارزش‌های روز نیز در رتبه سوم اولویت قرار می‌گیرند. اختلاف امتیاز نهایی ارزش‌های تاریخی نسبت به دو گونه ارزشی؛ ارزش فرهنگی - اجتماعی و ارزش روز، نشان از میزان و درجه اهمیت این گونه ارزشی در مجموعه تخت سلیمان دارد که باید در اتخاذ سیاست‌ها، برنامه‌ها، مداخلات و شیوه‌های حفاظتی، مورد توجه قرار گیرد.

بخش نهایی مدل ارائه شده، به اتخاذ شیوه یا شیوه‌های حفاظت اختصاص دارد. در جدول ۳، به بررسی دقیق درجات حفاظت پرداخته شده و در تصویر ۲، تأثیر و تأثر اتخاذ هر روش حفاظتی بر ارزش‌های میراث معماری، به تصویر کشیده شده است. نتایج حاصله از بخش دوم مدل در مجموعه میراث جهانی تخت سلیمان، حاکی از آن است که ارزش‌های تاریخی با فاصله محسوسی نسبت به دیگر ارزش‌های آن در اولویت قرار دارند. با توجه به این که مدل پیشنهادی در این پژوهش در سطح راهبردی تنظیم شده و فرآیند اعمال آن در مجموعه تخت سلیمان نیز بر همین اساس بوده است، لذا در تنظیم برنامه‌های راهبردی حفاظت و اتخاذ روش‌های «جلوگیری از زوال»، «حفظ و نگهداری» و «استحکام بخشی» در رابطه با کلیه بخش‌های مجموعه در اولویت خواهد بود؛ اما این موضوع، به معنی غفلت از سایر ارزش‌ها و به تبع آن، روش‌های دیگر نخواهد بود؛ چرا که در بسیاری مواقع، گونه‌های ارزشی میراث چنان در هم تنیده‌اند که نیاز به مذاقه و بررسی مورد به مورد را ضروری می‌نمایند. در همین راستا، به جهت اولویت زیرارزش احساسی از گروه ارزش‌های فرهنگی - اجتماعی و هم‌چنین زیرارزش گردشگری از گروه ارزش‌های روز، اعمال روش‌های متناسب در این ارتباط در برنامه‌های راهبردی الزامی است؛ اما آن چه مشهود است این که بیشترین تمرکز فعالیت‌های حفاظتی باید در راستای حفاظت از ارزش‌های تاریخی صورت گیرد.

جدول ۵. رتبه‌بندی ارزش‌های میراث در مجموعه جهانی تخت سلیمان در ارتباط با سه مؤلفه نیازها، فرهنگ عمومی جامعه هدف و امکانات

ردیف	ارزش‌ها	امکانات	فرهنگ عمومی جامعه هدف	نیازها
۱	ارزش تاریخی	۱	۳	۱
۲	ارزش فرهنگی-اجتماعی	۳	۱	۳
۳	ارزش روز	۲	۲	۲

(نگارندگان)

جدول ۶. امتیاز و رتبه نهایی زیرارزش‌های میراث در مجموعه تخت سلیمان

ارزش	ارزش	ارزش	ارزش	ارزش	ارزش	ارزش	ارزش	ارزش	ارزش	ارزش
تاریخی با رویکرد مفهومی	تاریخی با رویکرد کالبدی	اعتقادی	احساسی	هویتی	آموزشی و علمی	گردشگری	اقتصادی	عملکردی	سیاسی	ارزش
۰,۱۱۵۰	۰,۵۷۴۷	۰,۲۲۰۱	۰,۱۵۷۳	۰,۷۱۹۹	۰,۱۴۴۵	۱,۰۰۰۰	۰,۱۶۷۸	۰,۰۵۳۸	۰,۰۴۲۶	ارزش
۸	۳	۴	۶	۲	۷	۱	۵	۹	۱۰	رتبه

(نگارندگان)

جدول ۷. امتیاز و رتبه نهایی ارزش‌های میراث در مجموعه تخت سلیمان

ارزش روز	ارزش فرهنگی-اجتماعی	ارزش تاریخی	ارزش‌ها
۰,۱۰۹۴۵	۰,۳۰۹	۰,۵۸۱۵۵	امتیاز نهایی
۳	۲	۱	رتبه

(نگارندگان)

نتیجه‌گیری

با توجه به این‌که مطالعات در خصوص رابطه ارزش و حفاظت در منابع میراث، به‌صورت کلی و عمومی انجام شده و چگونگی این رابطه، آن‌گونه که منجر به اتخاذ روش‌های حفاظت بر مبنای ارزش‌ها باشد، تا کنون با این ابعاد انجام نشده، لذا پژوهش حاضر، با کاربست ابزارهای مختلف در ابعاد گسترده‌ای از منابع، ضمن بررسی رابطه دو مفهوم ارزش و حفاظت، با انجام مطالعات عمیق در خصوص ویژگی‌های ارزش‌های میراث و همچنین اهداف، رویکردها و حوزه عمل حفاظت در هر یک از شیوه‌های آن، چگونگی این رابطه را، مورد مذاکره قرار داده است. بررسی رابطه گونه‌های ارزش و شیوه‌های حفاظت به‌واسطه تعدد، تنوع و رابطه متقابل بین آنها، دارای پیچیدگی‌هایی است که بدون کاربست روشی مناسب برای ارزیابی، محقق نخواهد شد. این پژوهش به‌واسطه کاربست روشی کمی، به نتایج کیفی دست یافته که از اهمیت خاصی برخوردار است. برای مدیریت فرآیند تأثیر ارزش‌ها در اتخاذ شیوه‌های حفاظت، نیاز به طراحی مدلی بود که بتوان با اعمال سلسله اقداماتی، نقش ارزش‌ها را در تصمیم‌های حفاظتی به‌روشنی رصد کرد. مدل‌های مطرح در این رابطه، یا به‌صورت عمومی موضوع را بررسی کرده و وارد جزئیات ارزش‌ها و شیوه‌ها نشده و یا بر اساس اهداف مقطعی و مطالعات موردی تدوین شده‌اند. هم‌چنین عمده این مدل‌ها، بر روی بخشی از فرآیند رابطه ارزش و حفاظت تمرکز کرده و هیچ‌یک از آنها فرآیند کاملی از این رابطه را ارائه نکرده است، در حالی که تأثیر ارزش‌ها در حفاظت، مدیریت و کنترل بر کلیه فرآیند را طلب می‌کند؛ به‌طوری که نمی‌توان از آنها به‌عنوان مدل کامل یاد کرد. بر همین اساس و به‌جهت مرتفع کردن موانع و مشکلات مطرح‌شده، برای اولین بار در این پژوهش، مدلی با عنوان «مدل سه بخشی ارزش محور» ارائه شد که کلیه فرآیند استحصال، ارزیابی، اولویت‌بندی ارزش‌ها و اتخاذ شیوه‌های حفاظت را مدیریت می‌کند؛ به‌طوری که با کاربست آن، احتمال اشتباه در تصمیم‌های

حفاظتی به حداقل می‌رسد. در این خصوص به جهت تدقیق و تبیین، مدل پیشنهادی در مجموعه میراث جهانی تخت سلیمان به آزمون گذاشته شد. کاریست مدل، امکان اتخاذ تصمیمات راهبردهای صحیح‌تری را در فرآیند حفاظت مهیا می‌نماید و این مهم می‌تواند بستر مناسبی در راستای تدوین منشور حفاظت در ایران باشد. ارزش‌های میراث معماری و رابطه آنها با شیوه‌های حفاظت در مواجهه با انواع میراث معماری و به‌خصوص دوره‌های تاریخی، عناصر کالبدی، فضایی و مواد و مصالح آن، دارای پیچیدگی‌هایی است که لازم است به‌صورت موردی مطالعه شود؛ لذا موضوع پیشنهادی برای مطالعات آینده، پرداختن به روش‌ها و مدل‌هایی است که با جزئیات بیشتری به رابطه ارزش‌ها و شیوه‌های حفاظت بپردازند؛ به‌طوری که بتوان برای همه ارزش‌ها و زیرارزش‌ها و جزئیات آنها، روش مداخله مناسبی را پیشنهاد داد. این مهم، بدون طراحی مدل و فرآیندی دقیق محقق نخواهد شد؛ فرآیندی که در امتداد مدل پیشنهادی این پژوهش قرار گرفته و در سطوح خردتر عمل می‌کند.

پی‌نوشت

۱. در راستای ارزیابی پایایی و روایی مدل پیشنهادی، در رساله دکتری نویسنده اول، در مجموعه میراث جهانی تخت سلیمان به ارزیابی بر پایه مدل نهایی پرداخته شده که به‌دلیل محدودیت تعداد صفحات نشریه، مطرح نشده است.

۱۴۱

2. Prevention
3. Preservation
4. Consolidation Of Fabrics
5. Restoration
6. Rehabilitation
7. Reconstruction
8. Reproduction
9. Abbaszadeh, Mozaffar ; Mohammadmoradi, Asghar ; Faizi, Mohsen & Ayashm, Masoumeh. (2016). Specifying the Relation between the Concept of Value and Conservation in Cultural Heritage, International research journal of applied and basic science.

منابع و مأخذ

- آیت‌الله‌زاده شیرازی، باقر. (۱۳۸۲). حفاظت بناهای تاریخی. هفت شهر، سال چهارم (۱۱)، ۱۳-۶.
- ایران‌نژاد پاریزی، مهدی. (۱۳۸۲). روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی. چاپ ششم، تهران: مدیران.
- حجت، مهدی. (۱۳۸۰). میراث فرهنگی در ایران، سیاست‌ها برای یک کشور اسلامی. چاپ اول، تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور (معاونت معرفی و آموزش).
- حناچی، پیروز و پورسراجیان، محمود. (۱۳۹۱). احیای بافت تاریخی با رویکرد مشارکت. چاپ اول، تهران: دانشگاه تهران.
- رحیم‌زاده، محمدرضا و نجفی، بهنام. (۱۳۸۸). جایگاه درک ارزش‌های ماهوی اثر تاریخی در روند احیای آن. نخستین همایش ملی شناخت و معرفی مزیت‌ها و ظرفیت‌های احیا و بهره‌برداری از اماکن تاریخی و فرهنگی. تهران: سمیرا (سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، صندوق احیا و بهره‌برداری از بناها و اماکن تاریخی و فرهنگی). ۲۷۲-۲۴۱.
- فدایی‌نژاد، سمیه. (۱۳۹۱). اصول و معیار حفاظت و توسعه یکپارچه در مجموعه‌های معماری تاریخی. رساله دکتری معماری. تهران، دانشگاه تهران.
- فیلندن، برنارد و یوکیلتو، یوکا. (۱۳۸۲). ارزش‌گذاری به‌منظور حفاظت. مجله هفت شهر، سال چهارم (۱۲ و ۱۳)، ۲۵-۱۷.
- _____ (۱۳۸۶). راهنمای مدیریت برای محوطه‌های میراث جهانی. ترجمه پیروز حناچی، چاپ اول، تهران: دانشگاه تهران.
- گرجی، ابراهیم و برخوردار، سجاد. (۱۳۸۸). مبانی روش تحقیق در علوم اجتماعی. چاپ اول، تهران: ثالث.
- معین، محمد. (۱۳۷۱). فرهنگ معین. چاپ اول، تهران: امیرکبیر.

- نژاد ابراهیمی، احد؛ پور جعفر، محمدرضا؛ انصاری، محبتی و حناچی، پیروز. (۱۳۹۲). ارزش و ارتباط آن با رویکرد مداخله در آثار فرهنگی-تاریخی. فصلنامه علمی و پژوهشی مرمت و معماری ایران (مرمت آثار و بافت‌های تاریخی فرهنگی)، سال سوم(۶)، ۷۹-۹۸.
- Abbaszadeh, M.; Mohammadmoradi, A.; Faizi, M. & Ayashm, M. (2016). 'Specifying the Relation between the Concept of Value and Conservation in Cultural Heritage'. **International Research Journal of Applied and Basic Science**, 10(5), 499-510.
- Avrami, E.; Mason, R. & La Torre, M. (2000). **Values and Heritage Conservation (Research Report)**. Los Angeles: The Getty Conservation Institute.
- Feilden, B. (1979). **An introduction to Conservation of Cultural Property**. London: United Nations Educational Scientific and Organization.
- Feilden, B.M. (2003). **Conservation of Historic Buildings**. London: Butterworths & co (publishers) Ltd.
- Randall, M. (2002). Assessing Values in Conservation Planning: Methodological Issues and Choices. **Assessing the Values of Cultural Heritage**. Los Angeles: Research Report, The Getty Conservation Institute. 5-30.
- Riegl, A. (1996). 'The Modern Cult of Monuments': Its Character and Its Origin. **Historical and Philosophical Issues in the Conservation of Cultural Heritage**. In Price.N et al (Eds.). Los Angeles: The Getty Conservation Institute. 18-32.
- Rojas, E. (2002). 'Urban Heritage Conservation in Latin America and the Caribbean A Task for All Social Actors'. **Inter-American Development Bank Washington, D.C. Sustainable Development Department Technical Papers Series**. Inter-American Development Bank, Felipe Herrera Library. 3-14.
- Taylor, J. & Cassar, M. (2008). 'Representation and Intervention: The Symbiotic Relationship of conservation and Value'. **Centre for Sustainable Heritage**. University College London: Bartlett School of Graduate Studies. 1-10.
- Taylor, J. (2015). 'Embodiment unbound: moving beyond division in the understanding and practice of heritage conservation'. **Studies in Conservation**, (1), 65-77.
- Throsby, D. (2000). Economic and cultural value in the work of creative artists. **Values and Heritage Conservation**. In la Torre, M. et al (Eds.). Los Angeles: Getty conservation institute. 26-31.
- Wells, J. (2009). 'Historic Preservation Challenges to Collaboration with Other Disciplines'. **The Ethical Design of places**, edra 40, 83-91.
- URL 1: www.iranresearches.ir (access date: 2017/04/15).
- URL 2: www.for.gov.bc.ca/heritage. (access date: 2016/10/22).
- Mambriani, Carlo; Coission, Eva & Fappa, Elisabetta. (2014). The Management of Vulnerabilities in Cultural Heritage. **Best practice in From the world to Pompeii**. XII international Fourm, Aversa/Capri, 12-14 June 2014.
- Throly, D. B. (2005). Challenges for Heritage Conservation and the role of research on Values. **Values and Heritage conservation Research report**. Los Angeles: The Getty Conservation Institute. 65-67.
- Wells, Jeremy. (2010). Valuing historic places: Traditional and contemporary approaches. **preservation and rehabilitation of Iraqi city centers Conference**. Baghdad, Iraq. March 22-27.

Received: 2017/04/10

Accepted: 2017/08/22

Providing Value-based Model for Application of Architectural Heritage Value in Adopting Conservation Practices Case Study: Takht-e Soleiman World Heritage Collection

Mozaffar Abbaszadeh* Asghar Mohammadmoradi** Atashsa Amirkabirian ***
Masoumeh Ayasham **** Elnaz Soltanahmadi*****

Abstract

The values of cultural heritage can be considered as a key word in interventions in conservation of cultural heritage. Nowadays, the role of value in various fields of heritage, especially in architecture heritage, is one of the most important factors that affects the conservation approaches. Along with and related to the concept of value, lies the concept of conservation, one as old as human civilization and culture. Due to variety and differences among values in different societies, conserving the values has to precisely identify the needs in each society, without concerning this matter, it is not possible to carry out an accurate conservation. This study aims to determine the relationship between the hidden values of architectural heritage in Iran and the ways of conserving them, and by assuming that there is a direct relationship between them, this study attempts to explain this relationship and introduce various kinds of heritage values and ways of conserving them. The main purpose of this thesis is to obtain a model based on which we can find ways of conservation regarding the values in architecture heritage. This model, known as the value-based three parts model, provide the suitable context to extract, assess, and prioritize various heritage values; it also makes the application of the values possible in order to carry out appropriate methods of conservation. In order to test, the model has been used in the world heritage collection of Takht-e Soleiman. Using this method resulted in a better decision making process in the field of conservation, and this can make a good opportunity to codify a charter of architecture conservation in Iran. The present paper applies the fundamental scientific process, and documentary and library methods are used to gather data.

Keywords: Value, Conservation, Architectural Heritage, Value-based Three-parts Model, Conservation Approaches, Takht-e Soleiman World Heritage

* Assistant Professor, Faculty of Architecture, Urban Planning, and Art, Urmia University, Iran.

** Professor, Faculty of Architecture and Urban Planning, Iran University of Science and Technology.

*** M.A., Faculty of Architecture and Urban Planning, Iran University of Science and Technology.

**** PhD Student, Faculty of Architecture and Urban Planning, Tabriz Islamic Art University.

***** M.A., Faculty of Architecture and Urban Planning, Tabriz Islamic Art University.